

IN MEMORIAM

MILAN MAJTÁN

(Vrútky, 3. máj 1934 – Bratislava, 30. jún 2018)

V sobotu 30. júna 2018 nás navždy opustil popredný slovenský jazykovedec, dlhoročný pracovník Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied a vzácny človek PhDr. Milan Majtán, DrSc. Hlboké znalosti slovenskej diachrónnej a synchronnej jazykovedy ho predurčili na dosiahnutie významných výsledkov výskumu v takých náročných oblastiach jazykovedy, akými sú vývin slovenského jazyka a onomastika. Zanechal nám vedecké dielo neoceniteľných kvalít, ktoré sa stalo studnicou teoretických myšlienok a názorov, metodologických postupov, ponaučení, analýz materiálu a inšpirácií pre ďalšie generácie lingvistov, predovšetkým onomastikov.

Životná púť M. Majtána sa začala 3. mája 1934 vo Vrútkach. Po skončení štúdia slovenského jazyka na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave (1953 – 1957) začal vyučovať na gymnáziu v Bratislave-Petržalke. Túžba po vedeckom bádani ho však zaviedla na pôdu Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV (vtedy ešte Ústavu slovenského jazyka), kde začal pracovať od roku 1961 a ústavu ostal verný až do odchodu na dôchodok v roku 2008. V roku 1984 sa stal vedúcim oddelenia dejín slovenského jazyka a v rokoch 1995 – 1999 vykonával aj funkciu zástupcu riaditeľa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Svoje pedagogické schopnosti i naďalej využíval popri vedeckej činnosti pri vyučovaní dejín slovenského ja

zyka a základov slavistiky na Pedagogickej fakulte v Nitre, na Pedagogickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove a na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave a ako školiteľ diplomantov a aspirantov, neskôr doktorandov.

Vedeckú kariéru M. Majtán odštartoval v dialektologickom oddelení na rozsiahlom projekte *Atlasu slovenského jazyka* (1. zväzok). Po obhájení dizertačnej práce s tematikou hontiansko-novohradského nárečia nastúpil v r. 1965 do oddelenia dejín slovenského jazyka, čím sa naplnila jeho túžba po dôkladnejšom poznaní, štúdiu a výskume dejín a vývinu slovenského jazyka. Od začiatku sa však začal orientovať aj na ďalšiu postupne sa v tom čase osamostatňujúcu a rozvíjajúcu jazykovednú disciplínu – onomastiku. Výsledky dlhoročných systematických bádání predovšetkým v oblasti toponymie vyústili do napísania rukopisnej práce *Onymické systémy. Štúdie o slovenskej toponymii*. Po jej obhájení mu bola v r. 1995 pridelená najvyššia vedecká hodnosť doktora vied (DrSc.).

Po začatí pôsobenia v oddelení dejín slovenského jazyka sa M. Majtán podieľal na archívnych výskumoch, prípravných prácach a formovaní koncepcie sedemzväzkového *Historického slovníka slovenského jazyka* (1991 – 2008). Bol aj spoluautorom publikácie, ktorá obsahovala koncepciu historického slovníka, *Slovenský historický slovník z predpisovného obdobia. Ukážkový zošit* (1973). Od vydania prvého zväzku slovníka bol M. Majtán jeho spoluautorom, vedúcim autorského kolektívu a vedeckým redaktorom. O tom, že historický slovník je predovšetkým jeho zásluhou jedným z najvýznamnejších diel slovenskej jazykovedy, v ktorom sa prvý raz domácej a zahraničnej odbornej i laickej verejnosti podal pomerne podrobný obraz o rozsahu a členení slovnej zásoby jazyka slovenskej národnosti v predpisovnom období slovenčiny, svedčia aj ocenenia autorského kolektívu prémiou Literárneho fondu za dielo *Historický slovník slovenského jazyka 4* (1996), Cenou Slovenskej akadémie vied za vedeckovýskumnú prácu na 7. zväzku *Historického slovníka slovenského jazyka* (2009) a celého diela *Cenou poroty za slovník vydaný ve Slovenské republice* (2010), ktorú mu v rámci súťaže *Slovník roku* udelila Jednota tlumočníkú a prekladateľú (Praha).

M. Majtán popri lexikografickej a redakčnej práci výsledky priebežných analýz lexiky predpisovnej slovenčiny publikoval v mnohých vedeckých štúdiách a popularizačných článkoch. Participoval na výbere a transliterovaní historických písomných pamiatok do všetkých troch zväzkov edície *Pramene k dejinám slovenčiny 1* (1992), *2* (2002), *3* (2008), ktoré obsahujú korpus žánrovo rôznorodých textov z písomnej pramennej základne *Historického slovníka slovenského jazyka*.

Centrom vedeckého záujmu a celoživotnou srdcovou záležitosťou M. Majtána sa stala onomastika. Jeho prístup k onymii, podobne ako celý slovenský onomastický výskum, vychádzal z teórie vlastného mena prof. V. Blanára, ktorá je za ložená na obsahovom a funkčnom chápaní vlastného mena a binárnej povahe, spätosti lingvistického a onymického statusu vlastného mena. Na tieto teoretické

a metodologické východiská nadviazal, ďalej ich rozvíjal a aplikoval predovšetkým na toponymický materiál. Stal sa jedným zo zakladateľov slovenskej onomastickej školy. Napriek tomu, že sa M. Majtán venoval prevažne toponomastike, položil základy alebo prispel k rozvoju každej onomastickej disciplíny. Ako tajomník, neskôr dlhoročný predseda a člen predsedníctva Slovenskej onomastickej komisie od jej založenia v roku 1964, člen predsedníctva Onomastickej komisie ČSAV a člen Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku pri Medzinárodnom komitáte slavistov, plánoval a podieľal sa na riadení systematického výskumu slovenskej onymie. Aktívne sa zúčastňoval na príprave *Slovanského onomastického atlasu* a je spoluautorom práce o štruktúrnych typoch slovanských miestnych názvov *Slawischer onomastischer Atlas. Die Strukturtypen der slawischen Ortsnamen* (1988). Svoje organizačné schopnosti využil aj pri usporadúvaní slovenských onomastických konferencií, kolokvií a seminárov. Vďaka jeho nadšeniu, neutíchajúcemu entuziazmu a schopnosti vzbudiť záujem pre túto vednú disciplínu, sa na Slovensku konalo už dvadsať onomastických konferencií zväčša už tradične s medzinárodnou účasťou, pričom z každej vyšiel zborník príspevkov (posledný sa pripravuje do tlače). M. Majtán sa editorsky podieľal na dvanástich z nich.

Motiváciou M. Majtána na vypracovanie monografických publikácií bola často širšia spoločenská potreba. V praktickej príručke *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov* (1972) zachytil mimoriadne pestrý vývin názvov obcí na Slovensku počas predchádzajúcich dvoch storočí, ktorý bol spôsobený situáciou v mnohonárodnostnom Uhorsku, ďalšími osudmi Slovenska a inými okolnosťami. Kniha mala mimoriadny úspech doma i v zahraničí a náklad 2000 exemplárov sa rozpredal za necelý týždeň. Keďže vývin v oblasti sídelných názvov pokračoval, v roku 1998 vyšla aktualizovaná verzia *Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773 – 1997*. M. Majtán je spoluautorom knihy *Zeměpisná jména Československa* (1982), ktorá vysvetľuje zákonitosti vzniku skoro 1200 názvov administratívnych, hospodárskych a kultúrnych centier a názvov obcí, hôr a vodných tokov. Do tejto publikácie vypracoval výklady zemepisných názvov z územia Slovenska (31 % hesiel z celkového počtu).

Pod vedením M. Majtána sa uskutočnil výskum terénnych názvov (anojkoným) pomocou súpisovej akcie z celého územia Slovenska. Zozbieralo sa približne 250 000 názvov, ktoré sa predbežne spracovali do dvoch tradičných lístkových kartoték (podľa abecedy a podľa okresov a obcí), heslára a viac ako 300 pracovných máp s úplnou sieťou pre *Atlas slovenských terénnych názvov*. Konceptiu pripravovaného slovníka M. Majtán predbežne publikoval napríklad v štúdiu *Slovníkovo-areálové spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov* (1983). V niekoľkých štúdiách a článkoch analyzoval jednotlivé slová, slovné základy, odvodené slová, slovné čefade, významové skupiny a štruktúrne typy, ktoré na-

pokon zhrnul v monografii *Z lexiky slovenskej toponymie* (1996). Keďže prioritou vedenia ústavu bolo dokončenie historického slovníka, k realizácii projektu lexiografického spracovania slovenskej anojkonymickej lexiky sa už nedostal. Napriek tomu, že zdravie a fyzické telo ho po jeho odchode do dôchodku vo veku 74 rokov niekedy zrádzalo, jeho myseľ bola stále plná energie a túžby pracovať a takmer do poslednej chvíle nezištne pomáhal cennými radami a redakčnými pripomienkami pri budovaní koncepcie a koncipovaní hesiel digitálneho slovníka lexiky slovenských a do slovenčiny adaptovaných terénnych názvov, na ktorom sa v súčasnosti pracuje v oddelení dejín slovenského jazyka, onomastiky a etymológie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

Výsledky výskumu a spracovania slovenskej hydronymie jednotlivých povodí veľkých tokov v rámci projektu Hydronymia Slovaciae, ktorý vychádza z metodických princípov medzinárodného projektu výskumu tečúcich a stojatých vôd Hydronymia Europaea, zverejnil v niekoľkých publikáciách. Monografická práca M. Majtána a K. Rymuta *Hydronimia dorzecza Orawy* z roku 1985 sa hodnotí ako metodologické východisko systematického výskumu slovenskej hydronymie. V roku 2006 vyšlo nové vydanie, ktoré autori prepracovali podľa zásad tohto projektu. Základné tézy projektu M. Majtán zverejnil v štúdiách *Projekt a zásady spracovania hydronymie Slovenska* (1985) a *Slovenská hydronymia v slovenskom kontexte* (1987). M. Majtán v spoluautorstve s K. Rymutom publikoval aj hydronomastikon *Gewässernamen im Flussgebiet des Dunajec (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)* (1998) a spoločne s P. Žigom vydal *Hydronymiu povodia Ipl'a* (1999). O teoreticko-metodologických východiskách spracovania a analýzach hydronymického materiálu písal aj v zborníku *Četrta jugoslovanska onomastična konferenca* (1981) v príspevku *Hydronymia a komplexná onomastická interpretácia* a v štúdií *Riečne názvy slov. Krupinica, slovin. Ljubjanica (Onomastica Jugoslavica)*, 1982). Vďaka vysokým odborným kvalitám M. Majtána, jeho zanietnosti pre systematické spracovanie slovenskej hydronymie a schopnosti motivovať našiel tento projekt svojich pokračovateľov v mladšej generácii. Doposiaľ sa pod jeho odborným vedením a usmerňovaním spracovala hydronymia približne z 80 % územia Slovenska.

S výskumom slovenských terénnych názvov, ich vzniku, vývinu a fungovaniu v komunikácii a v kartografickej praxi súvisí aj problematika štandardizácie geografického názvoslovia. Nemožno opomenúť zásluhy M. Majtána ako člena Názvoslovnej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, člena a v rokoch 1992 – 2001 aj predsedu Názvoslovnej komisie Slovenského úradu geodézie a kartografie, neskôr Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky a ako predsedu Subkomisie pre geografické názvy na území Slovenska. Podieľal sa na prípravách štvorzväzkovej publikácie *Geografické názvoslovie Základnej mapy ČSSR 1 : 50 000 z územia Slovenskej socialistickej republiky* podľa kra-

jov (1976 – 1981), viac ako päťdesiatich publikácií so štandardizovanými názvami Základnej mapy ČSSR v mierke 1: 10 000 z celého územia Slovenska podľa okresov (1983 – 2000), na publikáciách so štandardizovanými názvami vrchov, dolín, jaskýň, chránených území, hradov a zámkov, katastrálnych území, vodných tokov a vodných plôch (povodie Bodrogu a Tisy) a štandardizovanými staršími názvami obcí z územia Slovenskej republiky v rozsahu mapy s mierkou 1 : 50 000, so vžitými slovenskými názvami (exonymami) riek a vodných plôch, miest, štátov a krajín sveta, názvov útvarov horizontálneho členenia zemského povrchu, názvov mimozemských objektov a geografických objektov ležiacich mimo územia SR a v neposlednom rade na návodoch na používanie štandardizovaných geografických názvov *Toponymický návod na používanie geografických názvov z územia ČSSR* (1987) a *Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel* (1993, 1999). Za obrovské zásluhy na poli štandardizácie geografického názvoslovía získal titul Najlepší pracovník rezortu Slovenského úradu geodézie a kartografie.

V oblasti antroponomastiky sa M. Majtán zamerával na výskum vzniku a vývinu pomenovacej sústavy osobných mien na slovenskom území a na popularizáciu výsledkov svojich výskumov. V spoluautorstve s M. Považajom publikoval príručku o rodných (krstných) menách, ktorá vyšla v niekoľkých vydaniach pod názvami *Meno pre naše dieťa* (1983, 1985, 1993) a *Vyberte si meno pre svoje dieťa* (1998). Táto populárna publikácia neslúži iba rodičom na inšpiráciu pri výbere mena pre svojho potomka, ale oboznamuje odbornú i širšiu verejnosť s pôvodom rodných (krstných) mien, s vývinom pomenovacej sústavy na území Slovenska a s priezviskami, ktoré sa utvorili z rodných (krstných) mien. Dodnes je smerodajnou pomôckou matrikárom pri zápise mien, pretože obsahuje zoznam slovenských úradných podôb rodných mien schválených Ministerstvom vnútra SR.

Chýbajúce miesto v slovenskej antroponomastickej literatúre zaplnila monografia *Naše priezviská* (2014) o vzniku a vývine priezvisk od prímen a prídomkov až po dnešné dedičné priezviská. M. Majtán v nej popularizačným spôsobom charakterizuje motivačnú, obsahovú, gramatickú a slovotvornú stránku priezvisk. Pozornosť tiež venuje prechýľovaniu ženských priezvisk, rozšíreniu a frekvencii niektorých priezvisk na Slovensku a vzťahu priezvisk s genealogickým výskumom. Publikácia výrazne zarezonovala aj u širšej odbornej i laickej verejnosti a pomerne rýchlo sa vypredala. Pod tlakom neutíchajúceho dopytu pristúpilo vydavateľstvo Veda po troch rokoch k druhému vydaniu. M. Majtán v rámci tejto monografie a publikácie *Turzovské priezviská* (2011) vypracoval aj časť o pôvode a motivácii vzniku priezvisk obyvateľov Turzovky. Cenné rady a odporúčania M. Majtána výrazne napomohli pri formovaní zásad a koncepcie projektu Ústavu Slovákov v Maďarsku v Békešskej Čabe, ktorý je zameraný na výskum osobných mien, najmä priezvisk rodín so slovenskými koreňmi v Maďarsku. Jeho recen-

zentské pripomienky významne prispeli ku skvalitneniu vedeckej úrovne popularizačných kolektívnych monografií o čabianskych a komlóšskych priezviskách.

Dr. Majtán venoval množstvo príspevkov toponymickej lexike a vysvetľovaniu pôvodu jednotlivých priezvisk. Zaoberal sa tiež zoonymiou, urbanonymiou, chrématonymiou, literárnou onymiou a etnonymami, ale nevyhýbal sa ani riešeniu teoretických, terminologických a metodologických problémov a využitiu vlastných mien vo vyučovacom procese, najmä pri vyučovaní dejín slovenského jazyka. Z hľadiska literárnej onymie ho zaujalo napríklad dielo Boženy Slančíkovej Timravy, prózy slovenských realistov 19. storočia či romány Františka Hečku. Bez politickej zaujatosti písal o etnonymách *Uhor*, *Maďar* a *Slovák*. Urobil vynikajúcu klasifikáciu terminologickej sústavy chrématoným, ale charakterizoval aj niektoré toponomastické a antroponomastické termíny. Jeho návrhy významne ovplyvnili kreovanie zásad a koncepcie pripravovaného projektu Slovenskej onomastickej komisie, ktorý je zameraný na spracovanie slovenskej onomastickej terminológie. V spolupráci s V. Blanárom vypracoval kapitoly o slovenskej onomastike v slavistickej encyklopédii *Słowiańska onomastyka I, II* (2002, 2003) a pre študijné účely pripravil s M. Blichom vysokoškolské učebnice *Metodika výskumu vlastných mien* (1975) a *Úvod do onomastiky* (1985).

O stave a perspektívach slovenských onomastických výskumov pravidelne informoval na konferenciách doma i v zahraničí, v slovenských, českých a iných zahraničných predovšetkým onomastických časopisoch, napríklad aj v medzinárodnom časopise *Onoma*, v poľskom časopise *Onomastica*, v nemecko-poľskom časopise *Onomastica Slavogermanica* i v chorvátskom časopise *Folia onomastica Croatica* (predtým *Onomastica Jugoslavica*). V slovenských lingvistickej časopisoch informoval o nových zahraničných, okrem iného aj o chorvátskych onomastických publikáciách. V *Jazykovednom časopise* vyšli jeho recenzie prác P. Šimunovića *Toponimija otoka Brača* z r. 1972 a V. Putanca a P. Šimunovića *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske* z r. 1976.

Svoje organizačné schopnosti prejavil aj v iných funkciách. V rokoch 1971 – 1972 bol tajomníkom Združenia slovenských jazykovedcov pri SAV a v rokoch 1972 – 1976 vedeckým tajomníkom Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV. Pracoval v Ústrednej jazykovej rade Ministerstva kultúry SR a v Komisii pre obhajoby doktorských dizertačných prác vo vednom odbore slovenský jazyk. Desať rokov (1983 – 1992) bol členom redakčnej rady českého časopisu *Onomastický zpravodaj* (*Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, dnes *Acta onomastica*). Od r. 2012 bol členom novoutvorenej medzinárodnej redakčnej rady časopisu *Acta onomastica*. Od roku 1986 bol členom redakčnej rady časopisu *Slovenská reč*.

Za vedeckú prácu bol M. Majtán odmenený viacerými ďalšími cenami. V roku 1984 mu bola udelená *Strieborná čestná plaketa Ľudovíta Štúra* za zásluhy v spoločenských vedách, *Čestná medaila Mateja Bela* za zásluhy v historických ve-

dách, v roku 1998 sa stal držiteľom *Ceny Slovenskej akadémie vied* za vedecko-popularizačnú činnosť a v roku 1999 *Zlatej čestnej plakety Ľudovíta Štúra* za zásluhy v spoločenských vedách. Titul *Významná osobnosť Slovenskej akadémie vied* dostal v roku 2004. V roku 2005 obdržal *Cenu mesta Vrútky* za celoživotné dielo. *Cena Slovenskej akadémie vied* za vedecko-popularizačnú a vzdelávaciu činnosť mu bola udelená v roku 1988 a v roku 2014 pri príležitosti životného jubilea. Jedno z najvyšších štátnych vyznamenaní *Pribinov kríž II. triedy* za významné zásluhy o kultúrny rozvoj Slovenskej republiky získal v roku 2008.

K vysokým vedeckým kvalitám prác PhDr. Milana Majtána, DrSc., ktoré dosiahli úspechy na domácom a medzinárodnom poli a oslovili i širšiu verejnosť, niet čo dodať, hovoria samy za seba. Dosiahol ich aj vďaka mimoriadnej pracovitosti, vedeckému oduševneniu a skromnosti. Vedel zapáliť oheň nadšenia pre vedeckú prácu u svojich kolegov a začínajúcich vedeckých pracovníkov. Mal pochopenie pre každého, nikdy neodmietol pomôcť a vždy si našiel čas na toho, kto bol ochotný načúvať jeho drahocenným radám. Trpezlivo vysvetľoval a nezištne rozdával svoje vedomosti a skúsenosti. Odborné i osobné konflikty sa snažil riešiť diplomatickou cestou v snahe docieľiť konsenzus. Pri riešení problémov bol vždy otvorený aj iným názorom a dialógu. Nielen vďaka odborným kvalitám, ale aj dobrosrdečnosti, otcovskému a priateľskému prístupu, úprimnosti a prajnosti vyrástla pod jeho vedením nová generácia slovenských onomastikov.

Odišiel významný vedec, vážený kolega, múdry učiteľ, milý priateľ, vzácna a veľkorysá osobnosť. Hovorí sa, že každý je nahraditeľný, ale v tomto prípade to neplatí. Odišiel nenahraditeľný človek...

Češť jeho pamiatke!

Iveta Valentová

